

**Apvienoto Nāciju Organizācijas
Attīstības programma (UNDP)
ANO Bērnu fonds (UNICEF)
Pasaules Veselības Organizācija (WHO)**

**Ielu bērni Rīgas pilsētas Kurzemes
rajonā.
Viņu seksuālā uzvedība un atkarības
vielu lietošana**

Projekts: Operatīvā situācijas novērtēšana un risināšana

Darba grupa:

*Gita Gaņģe, AIDS profilakses centrs
Inese Šūpule, Baltijas Sociālo Zinātņu institūts
Artūrs Vāvere, NVO "Asociācija par drošu seksu"
Jānis Caunītis, Narkoloģijas centrs, PVO*

2000.gada oktobris

***Projektu finansēja ANO Bērnu fonds
(UNICEF)***

Saturs

Pētījuma apraksts	4
Statistikas un iepriekš veikto pētījumu analīze	6
Reids pa Kurzemes priekšpilsētas ielām bērnu skaita uz ielas noteikšanai	12
Intervijas ar ielu bērniem: pētījuma apraksts	14
Intervijas ar ielu bērniem: respondentu apraksts	15
Intervijas ar ielu bērniem: pētījuma rezultāti	16
I Klaiņošanas pieredze	16
Klaiņošanas iemesli	
Naktsmājas	
Attieksme pret patversmēm	
Naudas pelnīšana	
II Informētība par STS, AIDS un HIV	22
III Seksuālā pieredze	23
IV Atkarības vielu lietošana	26
Cigaretes	
Alkohols	
Narkotikas	
V Pašnāvības mēģinājumi	30
VI Ko gribētu savā dzīvē mainīt?	31
Intervijas ar ielu bērniem: galvenie secinājumi	32
PIELIKUMS:	
Intervijas plāns jeb vadlīnijas	
Rekomendācijas	

Pētījuma apraksts

Problēmas aktualitāte:

Jau vairākus gadus Latvijā runā par bērniem, kas neapmeklē skolu, klaiņo un ubago uz ielas. Bērni, kas lielāko daļu sava laika pavada uz ielas, bieži vien tiek saukti par “ielu bērniem”, lai gan iespējams lielākā viņu daļa tomēr nakšņo mājās (jāpiebilst, ka ir arī neliels skaits bērnu, kas ir pārtraukuši attiecības ar savu ģimeni un dzīvo māju pagrabos, siltumtrasēs un citās vietās).

Ielu bērnu problēmu, līdz ar bērnu skaita uz ielas palielināšanos Latvijā, savā uzmanības lokā ir iekļāvušas arī tādas organizācijas kā Apvienoto Nāciju Organizācijas Attīstības programma, Sorosa fonds – Latvija, dažādas NVO Latvijā, kā arī Operatīvā situācijas novērtēšanas un risināšanas darba grupa, izveidota mācību seminārā darbam ar jauniem cilvēkiem Jūrmalā, 2000.gada februārī. Operatīvā situācijas novērtēšana un risināšana ir paņēmienu kopums, kā īsā laika periodā novērtēt problēmas kādai noteiktai mērķa grupai noteiktā teritorijā, lai risinātu tās konkrētas teritorijas vai organizācijas ietvaros.

Atzīstot, ka ielu bērnu problēma ir aktuāla visā Latvijā, izveidotā Operatīvā situācijas novērtēšanas un risināšanas darba grupa savu izpēti ir ielāņojusi vērst tieši uz ielu bērniem Rīgas pilsētas Kurzemes rajonā (neskaitot Bolderāju), jo Kurzemes rajonā ir jau izveidotas zināmas iestrādes ielu bērnu situācijas uzlabošanā – Kurzemes rajona dome ir izveidojusi dienas centru bērniem no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm. Līdz ar to operatīvās situācijas novērtēšanas un risināšanas darba grupas pētījuma rezultāti un rekomendācijas varētu tikt izmantoti sekmīgākai un efektīvākai palīdzībai ielu bērniem.

Projekta uzdevumi:

- 1) Raksturot vispārējo situāciju jautājumā par ielu bērniem Rīgā, īpašu uzmanību pievēršot Kurzemes rajonā (neskaitot Bolderāju).
- 2) Noskaidrot ielu bērnu aktuālākās problēmas gan no bērnu, gan no dažādu organizāciju viedokļa.

- 3) Izpētīt atkarību izraisošo vielu lietošanas un seksuālās uzvedības īpatnības ielu bērnu vidū Kurzemes rajonā (neskaitot Bolderāju).
- 4) Izstrādāt rekomendācijas tām iestādēm un organizācijām, kas nodarbojas ar ielu bērnu problēmas risināšanu, īpaši uzmanību pievēršot tiem aspektiem, kas saistīti ar dienas centra ielu bērniem darbu Kurzemes rajonā.

Pētījuma aktivitātes:

Lai izpētītu ielu bērnu situāciju Rīgā, īpaši Kurzemes rajonā, viņu atkarību no dažādām narkotiskajām un toksiskajām vielām un galvenās problēmas, pētījuma ietvaros tika veiktas sekojošas aktivitātes:

- 1) divi reidi, lai veiktu bērnu uz ielas Kurzemes priekšpilsētā uzskaiti, kas, izmantojot iedzīvotāju skaita noteikšanas matemātiskās metodes, ļauj novērtēt, cik bērni kopumā noteiktā laikā uzturas Kurzemes priekšpilsētās uz ielas;
- 2) sekundāro datu analīze par pieejamo statistiku un pētījumiem par bērniem, konkrēti – par ielu bērniem;
- 3) dziļās intervijas ar bērniem no ielas, sociālās palīdzības dienestā un bērnu patversmē.

Pētījuma veikšanas laiks: 2000.gada augusts - septembris.

Darba grupa:

Gita Gaņģe, AIDS profilakses centrs, gita@latnet.lv

Inese Šūpule, Baltijas Sociālo Zinātņu institūts, inese@bdh.lv

Artūrs Vāvere, NVO “Asociācija par drošu seksu”, lapds@apollo.lv

Jānis Caunītis, Narkoloģijas centrs, PVO, caunitis@latnet.lv

Statistikas un iepriekš veikto pētījumu analīze

Veikt ielu bērnu statistisku uzskaiti ir ļoti sarežģīts uzdevums. Iepriekšējos pētījumos tiek uzsvērts, ka ielu bērnu skaitu var aprēķināt tikai aptuveni. Oficiāli tiek minēts, ka Latvijā ir **340** ielu bērnu, kam pamata socializācija notiek uz ielas. Skaitis tiek rēķināts pieņemot, ka ielu bērni ir 0,013% no kopējā iedzīvotāju skaita¹. Taču atkarībā no definīcijas un, sakarā ar to, ka nav izstrādātas sistēmas ielu bērnu uzskaitē, šis skaits var mainīties – tāpēc dažādi avoti min skaitu no dažiem simtiem līdz pat 30 000.

Zināmu tendenci raksturo Rīgas pašvaldību policijas dati par klaiņojošo un ubagojošo bērnu skaitu: ja 1997.gada I ceturksnī tika aizturēti 93 klaiņojoši un ubagojoši bērni, tad 1998.gadā – 193 bērni. Savukārt, 1999.gadā Rīgas pašvaldības policijā par klaiņošanu un ubagošanu uzskaitē bija 114 bērni, no tiem Kurzemes priekšpilsētā – 14 bērni, bet **2000.gadā - 114 bērni**, no tiem Kurzemes priekšpilsētā – **12 bērni**.

UNICEF Nacionālās komitejas pētījums “Bērns uz ielas” (pētījums veikts 1997.gadā; aptaujāti 62 ielu bērni Rīgā) sniedz ieskatu par ielu bērniem Rīgā: zēni uz ielas sastopami 3 reizes biežāk kā meitenes, visplašāk pārstāvēta ir vecumgrupa 9-11 gadi. Vairāk kā puse bērnu nāk no nepilnām ģimenēm, un to vecāku vidū ir ļoti augsts bezdarba līmenis; lielākā daļa aptaujāto bērnu nāk no ģimenēm ar 3 un vairāk bērniem. Bērnu ģimenēs ir augsts konfliktu līmenis – 44% bērnu to min par iemeslu dzīvošanai uz ielas. Gandrīz puse ielu bērnu neapmeklē skolu vai apmeklē neregulāri, kā galveno iemeslu minot naudas trūkumu ģimenē un nepatiku mācīties. Lielākā daļa bērnu nekad nav apmeklējuši ārstus, tomēr atzīst, ka viņiem ļoti bieži ir iesnas, klepus un sāp galva un ir citas kaites. Ielu bērni parasti veido grupas, kurās ir 8-14 bērnu un izteikta hierarhija.

Kopumā informācija par atkarības vielu lietošanu ielu bērnu vidū ir ļoti trūcīga. Ir pieejami dati par bērnu stāvokli un problēmām (saslimstību un atkarību) kopumā, taču šie dati netiek diferencēti. Tāpēc zemāk tiks sniegts statistisks apskats par bērnu un pusaudžu atsevišķām veselības un atkarības problēmām kopumā, kas netieši sniedz priekšstatu tieši par ielu bērnu problēmām šajā sakarā.

¹ *Bērni un ģimenes Latvijā. 1998.gada situācijas analīze.* Red. Taņa Lāce. Rīga, 1999.

Atkarības vielu lietošana pusaudžu vidū

Narkoloģijas centra apkopotā statistika liecina, ka pieaug nepilngadīgo skaits, kas bijuši ambulatoro narkologu novērošanā ar alkoholisma un ar alkohola pārmērīgas lietošanas diagnozēm (1.Tabula). Tāpat arī saglabājas liels noziegumu skaits, ko izdarījuši nepilngadīgie dzērumā (2.Tabula).

1999.gada beigās narkoloģisko slimnieku un lietotāju reģistrā bija 823 bērni un pusaudži (līdz 18 gadu vecumam) jeb 32.3% no kopējā atkarības slimnieku un lietotāju skaita. Salīdzinot ar 1998.gadu, nepilngadīgo skaits ar atkarības diagnozi pieaudzis 1.5 reizes (3.Tabula). Salīdzinot ar 1998.gadu, pieaudzis arī mirušo jauniešu skaits, kuru nāves cēlonis saistīts ar narkotisko un psihotropo vielu lietošanu: ja 1998.gadā tika reģistrēti 7 šādi gadījumi, tad 1999.gadā – 11 (4.Tabula).

Apkopojot Narkoloģijas centra statistiku par Rīgas pilsētas Kurzemes priekšpilsētas bērnu un pusaudžu atkarības vielu reģistrēto lietošanu, redzams, ka Narkoloģijas centrā reģistrēti 82 jaunieši, kas dzīvo Kurzemes priekšpilsētā, no tiem 30 ir reģistrēti kā alkohola lietotāji. 25,6% no jauniešiem ir latvieši, 63,3% krievu un 6,1% citu tautību pārstāvji. Ceturtā daļa no jauniešiem ir bez noteiktas nodarbošanās. No 82 reģistrētajiem ir 61 zēns un 21 meitene. 59 jauniešiem ir nepabeigta pamatskolas izglītība, 23 – pamatskolas izglītība. Divi no reģistrētajiem bērniem dzīvo ar narkotiku lietotājiem (5.Tabula).

1.Tabula. Pusaudžu skaits, kuriem diagnosticēts alkoholisms, alkohola psihozes un pārmērīgs alkohola lietošanas fakts

Gads	Alkoholisms	Alkohola psihozes	Alkohola pārmērīga lietošana
1996	8	3	193
1997	14	4	253
1998	19	-	423
1999	22	2	394

Avots: Narkoloģijas centrs. Alkoholisma, narkomānijas un smēķēšanas izplatība un sekas Latvijā. Rīga, 2000 (Pēc Iekšlietu ministrijas Informācijas centra datiem).

2.Tabula. Noziegumu skaits, kas izdarīti dzērumā

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Noziegumu skaits, ko izdarījuši nepilngadīgie	2171	2591	3025	3634	4023	3757
No tiem noziegumu skaits, kas izdarīti dzērumā	593	666	726	835	927	703
Nepilngadīgo personu skaits, kuras izdarījušas noziegumus	1728	2626	2713	2800	3030	2712
No tiem noziegumus izdarījušas dzērumā	600	739	764	660	766	547

Avots: Narkoloģijas centrs. Alkoholisma, narkomānijas un smēķēšanas izplatība un sekas Latvijā. Rīga, 2000 (Pēc Iekšlietu ministrijas Informācijas centra datiem).

3.Tabula. Uzskaitē sastāvošie bērni un pusaudži ar atkarības diagnozi, intoksikāciju vai kaitējošu lietošanu

	1996	1997	1998	1999
Narkotisko un psihotropo vielu atkarība	80	154	162	241
Narkotisko un psihotropo vielu intoksikācija vai lietošana ar kaitīgām sekām	350	455	536	582
Kopā	430	609	698	823

Avots: Narkoloģijas centrs. Alkoholisma, narkomānijas un smēķēšanas izplatība un sekas Latvijā. Rīga, 2000 (Pēc Iekšlietu ministrijas Informācijas centra datiem).

4.Tabula. Mirstība, saistīta ar narkotisko un psihotropo vielu lietošanu

Gads	Mirušo skaits kopā	Tai skaitā: vecumā 0-14 gadi	Tai skaitā: vecumā 15-19 gadi
1994	55	-	4
1995	42	-	6
1996	41	-	8
1997	45	1	2
1998	53	2	5
1999	115	-	11

Avots: Narkoloģijas centrs. Alkoholisma, narkomānijas un smēķēšanas izplatība un sekas Latvijā. Rīga, 2000 (Pēc Iekšlietu ministrijas Informācijas centra datiem).

5.Tabula. Narkoloģiskajā dienestā reģistrēto bērnu un pusaudžu sadalījums pēc vielu grupām. Kurzemes priekšpilsēta.

Lietotās vielas	Bērni (0-14)	Pusaudži (15-17)	Kopā
Alkohols	13	17	30
Opiāti	-	12	12
Indijas kaņepes	-	13	13
Sedatīvie līdz.	6	6	12
Amfetamīni	-	1	1
Halucinogēni	2	3	5
Inhalanti	4	5	9
KOPĀ	25	57	82

Avots: Narkoloģijas centrs.

HIV infekcijas izplatība Latvijā un saslimstība ar STS Rīgā

Saslimstību Latvijā ar seksuāli transmisīvajām slimībām – sifilisu, gonoreju un uroģenitālo hlamīdiju infekciju - pusaudžu vidū raksturo sekojoši skaitļi:

Sifiliss

1998.gadā Latvijā kopumā tika reģistrēti 5 saslimšanas gadījumi ar sifilisu vecuma grupā 13-14 gadi un 119 saslimšanas gadījums vecuma grupā – 15-17 gadi. Savukārt, 1999.gada pirmajos trijos mēnešos tika reģistrēti 2 saslimšanas gadījumi ar sifilisu vecuma grupā 13-14 gadi un 45 saslimšanas gadījumi vecuma grupā – 15-17 gadi. Saslimstību ar sifilisu Rīgā skatīt 9.Tabulā.

Gonoreja

1998.gadā visā Latvijā tika reģistrēti 4 gonorejas saslimšanas gadījumi vecuma grupā 13-14 gadi un 81 saslimšanas gadījums vecuma grupā – 15-17 gadi. Savukārt, 1999.gadā tika reģistrēti 5 gonorejas saslimšanas gadījumi vecuma grupā 13-14 gadi un 61 saslimšanas gadījums vecuma grupā – 15-17 gadi. Saslimstību ar gonoreju Rīgā skatīt 10.Tabulā.

Uroģenitālo hlamīdiju infekcija

1998.gadā visā Latvijā tika reģistrēti 3 uroģenitālo hlamīdiju infekcijas gadījumi vecuma grupā 13-14 gadi un 68 saslimšanas gadījumi vecuma grupā – 15-17 gadi. Savukārt, 1999.gada trijos mēnešos ar uroģenitālo hlamīdiju infekciju bija inficējusies viena meitene vecumā no 13-14 gadiem un 27 jaunieši vecuma grupā – 15-17 gadi. Saslimstību ar uroģenitālo hlamīdiju infekciju Rīgā skatīt 8. Tabulā.

Inficēšanās ar HIV

Laika posmā no 1997.gada līdz 2000.gada 30.aprīlim Latvijā ir reģistrēti 16 ar HIV inficēti bērni, no kuriem 10 inficējušies, lietojot kopējas šļirces. Tas ir galvenais bērnu vecumā no 15-17 gadiem inficēšanās ceļš. Kopējais HIV inficēto gadījumu skaits vecuma grupā līdz 20 gadiem ir 78 (6. un 7.Tabula).

6.Tabula. Ikgadējais ar HIV inficēto bērnu un jauniešu skaits sadalījumā pa vecuma grupām

Gads	Vecuma grupa (gadi)				Kopā
	0-2	3-14	15-17	18-20	
1996	0	0	0	4	4
1997	0	0	2	1	3
1998	0	0	2	16	18
1999	1	0	5	30	36
2000 (dati uz 30.04)	0	0	6	11	17
Kopā	1	0	15	62	78

Avots: AIDS profilakses centra dati

7.Tabula. Galvenie HIV inficēšanās transmisijas ceļi bērniem un jauniešiem

Transmisijas veids	Vecuma grupa	
	0-17	18-20
Homoseksuāli	2	5
Heteroseksuāli	1	5
Vertikālā transmisija (Māte-bērns)	1	0
Intravenozo narkotiku lietotāji	10	49
Nenoskaidrots	2	3
Kopā	16	62

Avots: AIDS profilakses centra dati

8.Tabula. Saslimstība ar uroģenitālā hlamīdiju infekciju Rīgā

	13-14 g.v.		15- 17 g.v.		Kopā
	Vīr.	Siev.	Vīr.	Siev.	
1997	-	1	10	52	63
1998	2	1	8	35	46
1999.	-	1	4	11	16
3 mēn.					

9.Tabula. Saslimstība ar sifilisu Rīgā

	13-14 g.v.		15- 17 g.v.		Kopā
	Vīr.	Siev.	Vīr.	Siev.	
1997	2	4	7	40	53
1998	2	1	10	36	49
1999.	-	-	2	15	17
3 mēn.					

10.Tabula. Saslimstība ar gonoreju Rīgā

	13-14 g.v.		15- 17 g.v.		Kopā
	Vīr.	Siev.	Vīr.	Siev.	
1997	3	2	18	28	51
1998	--	1	10	12	23
1999	--	-	3	3	6
3 mēn.					

Kopsavilkums

Statistisko datu un iepriekš veikto pētījumu analīze parāda, ka līdz šim nav veikti publiski pieejami pētījumi par atkarības vielu lietošanu un seksuālo uzvedību ielu bērnu vidū, kas līdz ar to pamato šī pētījuma unikalitāti. UNICEF Nacionālās komitejas pētījums "Bērns uz ielas" (pētījums veikts 1997.gadā; aptaujāti 62 ielas bērni Rīgā) sniedza ieskatu vairāk par ielu bērnu sociāli - demogrāfisko raksturojumu: par to, ka zēni uz ielas sastopami 3 reizes biežāk kā meitenes, visplašāk pārstāvēta ir vecumgrupa 9-11 gadi, ielu bērni nāk no nepilnām vai daudz bērnu ģimenēm, kurās ir augsts konfliktu līmenis. Turpinājumā aprakstītā pētījuma uzdevums bija noskaidrot situāciju attiecībā uz atkarības vielu lietošanu un seksuālo uzvedību ielu bērnu vidū. Šāda pētījuma aktualitāti pamato arī jauniešu īpatsvara pieaugums HIV inficēto vidū, kur dominējošais inficēšanās ceļš ir kopēju šļircu lietošana.

Reids pa Kurzemes priekšpilsētas ielām bērnu skaita uz ielas noteikšanai

Lai noteiktu bērnu skaitu, kas laikā no 17.00-22.00 pavada savu laiku uz ielas, tika veikti divi reidi pa Kurzemes priekšpilsētas ielām.

Pēc reidos iegūtās informācijas, var secināt, ka šajā laikā (2000.gada augustā) uz ielas Kurzemes priekšpilsētā uzturējās vidēji 803 bērni, jo pirmajā reidā tika sastapti 167 bērni (A1), otrajā reidā – 187 bērni (A2); un no šiem bērniem atkārtoti tika sastapti 38 bērni (S). Aprēķinam izmantotā iedzīvotāju skaita noteikšanas formula gadījumam, kad ir noteikta teritorija un sociālā grupa: $N=A1 \times A2 / S$

Kopumā šāds aprēķins ir samērā vispārīgs, jo vēl jāņem vērā arī tas, ka bērni brīvi pārvietojas no viena pilsētas rajona uz citu. Vienlaicīgi tas norāda arī uz to, ka kopumā ļoti daudz bērni pavada laiku uz ielas, jo bērniem nav citur kur palikt.

Veiktā reida apraksts:

Atbildīgais par reidu: Dr. Artūrs Vāvere

Reidu datums:

1. reids – 2000. gada 17. augusts (ceturtdiena)
2. reids – 2000. gada 19. augusts (sestdiena)

Reidos piedalījās:

1. reids - Artūrs Vāvere, Dinārs Tokarskis
2. reids - Artūrs Vāvere, Andris Vāvere

Pārvietošanās līdzekļi:

1. reids – velosipēdi
2. reids – velosipēdi

Reidu ilgums:

1. reids: 17.00 – 20.00 / 3 stundas
2. reids: 18.00 – 22.00 / 4 stundas

Reidu maršruts:

Dārza iela 3 – Kuldīgas iela (caur pagalmu, gar 19. arodvidusskolu) - Daugavgrīvas iela – pa Buļļu iela uz Dzegužkalnu - Dzegužu iela - Daugavgrīvas iela – Motoru iela - Reņģes iela – Dagmāras iela – Slokas iela – Nordeķu parks – Buļļu iela – Saulgožu iela – cauri māju pagalmiem uz Slokas ielu – 69.vidusskola – Purva iela – Tapešu iela – Slokas iela – Kleistu iela – pagalmi gar Anniņmuižas bulvāri – cauri pagalmiem uz Jūrmalas gatvi – Tapešu iela – Kuldīgas iela – cauri pagalmiem uz Elvīras ielu –

Melnstila iela – Baldones iela – cauri pagalmiem uz Kristapa ielu – cauri pagalmiem uz Āgenskalna ielu – Slokas iela – Baldones iela – Vīlpa ielas māju pagalmi – gar 34.vidusskolu uz Dārza ielu – Morica iela – Jaunsaules iela – Dzirciema iela – Purva iela – Slokas iela – Dārza iela 3.

Izdales materiāli:

1. reids:

- a. *Buklets “Cool prezervatīvs” (latviešu, krievu valodā) – tika izdalīts visiem,*
- b. *informācija par bērnu tiesībām - latviešu valodā,*
- c. *“Life Styles” prezervatīvi,*
- d. *Sūkājamās konfektes uz kātiņa – 50 gab.*

2. reids:

- a. *Buklets “Droša mīlestība – tā ir mīlestība” - krievu un latviešu valodā - tika izdalīts visiem,*
- b. *“Life styles” un “Durex”prezervatīvi,*
- c. *Košļājamās gumijas – 50 gab.*

Izdalīto materiālu skaits:

1. *reids - 167 bukleti “Cool prezervatīvs” – 95 krievu valodā un 72 latviešu valodā*
2. *reids - 183 bukleti “Droša mīlestība – tā ir mīlestība”-102 krievu valodā un 81 latviešu valodā*

Atkārtoti izdalīto materiālu skaits:

Otrajā reidā atkārtoti materiālus saņēma 38 jaunieši.

Intervijas ar ielu bērniem: pētījuma apraksts

Metode: Pētījuma ietvaros tika veiktas 9 dziļās intervijas ar ielu bērniem. Ielu bērni tika rekrutēti trīs vietās: Kurzemes priekšpilsētas ielās (3 intervijas), Rīgas domes Kurzemes priekšpilsētas sociālās palīdzības dienestā (3 intervijas) un bērnu patversmē Marsa gatvē (3 intervijas).

Galvenie jautājumi, kas bija jānoskaidro intervijas laikā, bija bērnu ģimenes raksturojums, dzīves vieta, veselības stāvoklis, uzturs, skolas apmeklēšana, brīvā laika pavadīšana, draugi, bērnu seksuālā pieredze, atkarības vielu lietošana, zināšanas par narkotiku lietošanu, seksuāli transmisīvajām slimībām un AIDS.

Intervijas ar ielu bērniem veica darba grupas locekļi: Gita Gaņģe, Artūrs Vāvere.

Atskaiti sagatavoja: Inese Šūpule.

Intervijas gaitas raksturojums: Analizējot pētījumā iegūtos rezultātus, jāņem arī vērā tematikas specifika un bērnu vecums un pieredzes īpatnības. Intervētāji, raksturoja respondentu atbildes uz jautājumiem kā “Vairāk nepatīcas, nekā patīcas”, jo tie atbildējuši vairāk, izejot no vēlamā pozīcijām, nevis par esošo. Intervijas laikā bērni nemitīgi meklēja dažādus attaisnojošus iemeslus savai uzvedībai. Visiem intervētajiem bērniem ir klaiņošanas pieredze, lai gan daži bērni to slēpa.

Respondenti tikuši cienāti ar tēju, saņēmuši informatīvos materiālus, prezervatīvus; bērniem, kas tika sameklēti uz ielas, par interviju tika samaksāti 5 lati.

Kopumā bērni intervijas laikā uzvedušies brīvi, bijuši ieinteresēti, mazāk ieinteresēti atbildēt uz jautājumiem bijuši bērni, kas aptaujāti patversmē. Divu interviju laikā klāt bija arī citi cilvēki.

Atskaitē respondentu vārdi ir mainīti.

Intervijas ar ielu bērniem: respondentu apraksts

Vārds	Vecums	Intervijas valoda	Intervijas vieta	Intervijas garums
Jānis	13 gadi	latviešu	Dzelzceļa ielā 16, LAPDS konsultatīvā centra telpās	2-3 h (8 dienas)
Serjoža	17 gadi	krievu	Pie Zaslauka stacijas	3 h
Mārtiņš	13 gadi	latviešu	Dzelzceļa ielā 16, LAPDS konsultatīvā centra telpās	3h
Evita	13 gadi	latviešu	Bērnu patversme (Marsa gatve)	1 h
Viktors	12 gadi	krievu	Bērnu patversme (Marsa gatve)	20 min
Genādijs	10 gadi	krievu	Bērnu patversme (Marsa gatve)	20 min.
Aldis	12 gadi	latviešu	Rīgas domes Kurzemes priekšpilsētas sociālās palīdzības dienestā, Slokas ielā 31	25 min
Karīna	15 gadi	latviešu	Rīgas domes Kurzemes priekšpilsētas sociālās palīdzības dienestā, Slokas ielā 31	50 min
Vija	13 gadi	latviešu	Rīgas domes Kurzemes priekšpilsētas sociālās palīdzības dienestā, Slokas ielā 31	30 min

Respondentu atklātības raksturojums:

Viktors, 12 gadi. Runāja klusi, izvairīgi.

Jānis, 13 gadi. Runāja daudz, lielījās, stāstīja piedzīvojumus, bet daudz lietas slēpa, negribēja stāstīt, stāstījums bija pretrunīgs, katrā intervijas dienā (intervija ilga 8 dienas) stāstīja aizvien vairāk.

Evita, 13 gadi. Atbildēja labprāt, šķietami atklāti, lai gan par dažiem jautājumiem (par seksuālajām attiecībām) izvairījās runāt.

Vija, 13 gadi. Uzvedās brīvi. Intervijas laikā klāt bija AIDS profilakses centra sociālais darbinieks.

Genādijs, 10 gadi. Uz jautājumiem bieži vien neatbildēja, neuztvēra jautājumus.

Aldis, 12 gadi. Uz jautājumiem atbildēja šķietami atklāti.

Karīna, 15 gadi. Attieksme pret interviju – pozitīva, ieinteresēta.

Mārtiņš, 13 gadi. Bija atklāts un neko īpaši neslēpa. Intervijas laikā klāt bija arī Jānis (13 gadi).

Serjoža, 17 gadi. Bija atklāts un neko īpaši neslēpa, brīvi, bez kautrēšanās runāja par visām tēmām.

Intervijas ar ielu bērniem: pētījuma rezultāti

I Klaiņošanas pieredze

Klaiņošanas ilgums un iemesli

Vislielākā klaiņošanas pieredze aptaujāto bērnu vidū ir Serjožam (17 gadi), kurš uz ielas esot no 9 gadu vecuma. Galvenais iemesls, kādēļ viņš ejot prom no mājām, ir mātes dzeršana (tēva nav). Otrs zēns ar vislielāko klaiņošanas pieredzi ir Jānis (13 gadi), kurš no mājas iet projām tad, kad viņam ir konflikts ar tēvu (tēvs viņu sitot, esot vairākas reizes piekāvis). Pārējiem bērniem klaiņošana ir vairāk vai mazāk epizodiska. Raksturīgi, ka bēg no mājām tad, ja tēvs vai patēvs sit vai māte dzer. Lielākajā daļā gadījumu aptaujātie bērni nāk no nepilnām un problemātiskām ģimenēm, kur viens vai abi vecāki dzer. Divi no bērniem izvairījās pieminēt bēgšanu no mājām (Aldis, 12 gadi; Vija, 13 gadi).

Serjoža, 17 gadi. Uz ielas dzīvo no 9 gadu vecumā. Māte esot dzērusi un situsi, nav varējis to izturēt: “Vienmēr, kad viņa dzer, es eju prom no mājām”, mamma dzerot tad, kad esot nauda: “Kad nauda ir, tad ar draugiem dzer”. Tēvs, kopš Serjožam ir 6 gadi, dzīvo Lietuvā. Ir vēl mazs brālītis, četrus gadus vecs, kas dzīvo pie mammas, un par ko Serjoža dažkārt rūpējas. Policija Serjožu esot aizturējusi kādas 20 reizes.

Evita, 13 gadi. Šī esot otrā reize, kad aizgājusi no mājā; galvenais iemesls: sliktas attiecības ar patēvu: “Patēvs dzer un bieži palaiž rokas. Mūs sit, iekaupta”. Jautāta, kā mamma pret to izturas, meitene atbild: “Ko viņa varētu teikt? Viņa viņu ļoti mīl. Viņai vienalga.” Evitai ir diezgan liels konflikts ar patēvu: nākot mājās piedzēries, piekasoties par sīkumiem un palaižot rokas. Evita katru vakaru, kad ir mājās, ir sagatavojusies, lai atstātu mājas (sagatavotas “krosenes” un sporta apģērbs). Pēc palīdzības ejot pie sociālās darbinieces, agrāk saukusi policiju: “Agrāk es saucu policiju, kad viņš mani aiztīka. Viņam ir jau trīs brīdinājumi. Bet viņam tas pa vienu ausi iekšā, pa otru – ārā.” Ar mammu esot ļoti labas attiecības, bet ar patēvu viņa izvairoties kontaktēties, īstais tēvs dzīvo Krievijā, kopš Evitai ir 6 gadi. Evita regulāri iet uz diskotēkām, uz “Kardinālu”, piemēram, ”tad mamma zina, ka es nebūšu un gaida uz vakara pusi nākamajā dienā vai aiznākamajā dienā. Piekdien aizbraucu, svētdien mani tikai gaida mājās”. “Nav interesanti iet ar kompāniju uz diskotēku. Viņi vienmēr tur piedzeras. Ar zēniem var aiziet uz karaoki padziedāt “Zaļajā vārnā”. Zēni māk tā kulturālāk uzvesties. Meitenēm nosplauties, ko par viņām domās.”

Genādijs, 10 gadi. Klaiņošanas iemesls - mammas dzeršana. Mamma dzērusi 2 mēnešus, tāpēc aizbēdzis no mājām, staigājis pa ielu, līdz savākts. Ēst devusi kaimiņiene. Vēl ir divas māsas, kurām vienai ir 7 gadi, bet otra vēl nestaiģā.

Māte esot bezdarbniece, tēvs tagad strādājot zāgētavā. Arī vecaistēvs un vecāmāte dzerot.

Mārtiņš, 13 gadi. Klaiņo neilgu laiku, klaiņošanas iemesls – patēvs, kurš viņu sit. Ilgākais laiks, ko klaiņojis – viena nedēļa, dzīvojis mazdārziņu mājās. Klaiņojot vidēji divas reizes gadā.

Jānis, 13 gadi. Ir gadījies, ka tēvs piekauj: tēvs salauzis roku, Jānis bijis asiņains; ar mammu ir labas attiecības: “Man ar mammu ir normālas, burvīgas attiecības. Tētis vairs nesit, jo viņš zina, ja sitīs, tad es atkal būšu prom no mājām. Vairs nelien klāt”, “Tagad gaidu, kad fāters nomirs. Lai miers no viņa”. Viena māsa šobrīd sēž cietumā, esot špricējusies.

Viktors, 12 gadi. Policija jau divas reizes esot aizturējusi par staigāšanu naktī. Uz Marsa gatvi atbraucis no Alises ielas. Tēva nav, māte – šuvēja. Dzīvo tikai kopā ar mammu.

Karīna, kas pati arī ir bēgusi no mājām, vairāk stāstīja par citiem ielu bērniem, kā arī par to, ka viņa un viņas draugi mēģina palīdzēt bērniem, kas ir uz ielas:

Karīna, 15 gadi. Par sevi neko nestāsta, bet stāsta par citiem ielu bērniem, ar kuriem satiekas pagalmā: “Es nezinu, kur ielu bērni var saņemt palīdzību. Bet es zinu tādus bērnus. Viņi sēž visu dienu uz ielas un dara, ko grib. Kur vecāki ir – nezina, tie sēž kaut kur un dzer. Bērni vairs neklausa, viņiem viss vienalga. Izaug viņi naida pilni. Grib atriebties saviem vecākiem. Diez ko negrib vairs savus vecākus redzēt. Bet, ja vecāki mainās, bērns arī mainīsies uzreiz”; “Ja tiek sliktā kompānijā tas bērns, protams, viņš nogrims, viņš sāks alkoholu lietot un visu ko. Teiksim, ar mums ir viena meitene. Mēs viņu turam uz kājām, mēs neļaujam viņai nokrist. Viņa sastrādā kādu blēņu, tad mēs visi savācamies, lai viņai netiktu, viņa tā jau ir viena, mēs visi kopā mēģinām izpalīdzēt. Viņai ir problēmas mājās ar vecākiem. Mūsu laikos, man liekas, ir diezgan daudz šo bērnu. Es teiktu, ka tā ir liela problēma. Bērni klaiņo uz ielām. Viņiem nav ko mājās ēst. Viņi klaiņo, ubago. Apzog kādu. Viņi ir daudz lielākās briesmās nekā mēs. Teiksim – pa nakti klaiņot tur ārā. To es esmu pārbaudījusi pēc savas pieredzes. Viņš noguļas “podjezdā” un guļ. Un, teiksim, kāds narkomāns tur dzīvo. Vai seksuāli izmanto bērnu – es tevi paēdināšu, nu nāc man līdz, un pēc tam izmanto. Citiem atkal vecāki sūta bērnus, lai ubago uz ielas, lai alkoholam pietiktu.”

Naktsmājas

Naktis bērni, kas ir aizgājuši no mājām, pavada gan stacijā, gan centrāltirgū, gan vilcienos, tramvajos, trolejbusos, gan pagrabos, gan vārtu rūmēs, gan bēniņos. Lai policija neaizturētu, stacijā varot pateikt, ka ir nokavēts vilciens. Savukārt, sabiedrisko transporta līdzekļu vadītāji ielu bērnus jau pazīst un ļauj viņiem palikt vilcienos, tramvajos, trolejbusos pa nakti.

Jānis, 13 gadi. Dzīvo un guļ bēniņos, vilcienos, pagrabos: “Es varu aiziet, kur es gribu. Es varu aiziet uz staciju, tur palikt. Es varu aiziet uz kādu “pagīti””. Stacijā guļot uz sēdekļiem “iekšā, kur siltāks”. Policistiem sakot, ka esot nokavējis vilcienu. Ejot arī ciemos uz svešiem dzīvokļiem pie svešiem cilvēkiem.

Vija, 13 gadi. Esot nakšņojusi centrāltirgū.

Serjoža, 17 gadi. Nakšņojot trolejbusos, tramvajos, “podjezdos”: “Mani visi vadītāji zina. Viņi zina, ka man naudas nav, ka esmu bezpajumtnieks”.

Attieksme pret patversmēm

Gandrīz visiem aptaujātajiem bērniem ir bijusi iespēja pabūt kādās iestādēs, kas orientētas uz klaiņojošiem bērniem. Visbiežāk tika minētas Alīses ielas patversme (Nepilngadīgo profilakses centrs. Alīses 3a.) un patversme pie stacijas (Rīgas nakts patversme, Bārddziņu iela 2). Pēdējā patversme tika novērtēta samērā pozitīvi, savukārt, par Alīses ielu pozitīvi neizteicās neviens bērns. Tika stāstīts, ka tur policisti par mazgadīgajiem ņirgājoties, sitot un nelaižot uz tualeti. Vairākkārtīgi izskanēja viedoklis, ka bērniem ir nepieciešama vieta, kur palikt, vēlams arī – vietas, kur pavadīt savu brīvo laiku.

Jānis, 13 gadi. Ir pabijis Rēzeknes internātskolā, no kurienes aizmucis, pēc tam bijis 2-3 mēnešus Daugavpilī, par to, ka kāvies un nav gribējis mācīties: “Tur ir tā kā psihiatriskajā slimnīcā. Ārduvis bez rokturiem. Es jau gribēju mukt no turienes. Bet...Tad, kad es nācu iekšā, tajā dienā viena meitene aizmuka. Bet kur tālu aizmuksi?”. Pēc Daugavpils bijis arī psihoneiroloģiskajā slimnīcā Jelgavā: “Paps mani aizsūtīja pārbaudīties. Tur man bija uzvedība burvīga. Un ar galvu man viss bija pilnīgi kārtībā. Aizsūtīja mani atpakaļ uz skolu, tur man arī bija normāla uzvedība. Kautiņu nebija.”

Rīgā ir bijis patversmē pie stacijas, kur esot “normāli”. Tagad, ja būtu vajadzība, ietu uz patversmi. Agrāk nav gājis, jo nav zinājis par šo patversmi: “Es to patversmi nezināju. Es sēdēju un ubagoju un piegāja tante un teica: “Nāc man līdzi. Iesim uz patversmi”. Viņa tajā patversmē strādāja”. Zina arī, ka Jelgavā ir patversme, bet nezinot, kur.

Alīses ielā esot slikti, mājās – labi.

Patversmē pie centrālās stacijas esot “normāli - jauns remonts”. Uz patversmi pie stacijas sūtot tad, ja konflikts ģimenē, uz Alīses ielu – ja aizbēdzis no mājām.

Evita, 13 gadi. Alīses ielas patversme Evitai nepatīk, jo tur tikai divas reizes dienā laižot uz tualeti, un durvis esot bez rokturiem.

Viktors, 12 gadi. Alīses iela, uz kurienu, viņu aizvedusi policija, viņam nepatīk.

Genādijs, 10 gadi. Patversmē nepatīk, gribētu mājās, jo mājās ir labāk.

Mārtiņš, 13 gadi. Bijis vienreiz policijā par klaiņošanu. Nosūtīts uz Alīses ielu. Pēc tam dabūjis pērienu mājās.

Serjoža, 17 gadi. 14 gadu vecumā esot bijis Alīses ielā, tur par viņu policija esot ņirgājusies, neesot laiduši uz tualeti. Patversmēs nepatīkot, jo tur ņirgājas un sit.

Naudas pelnīšana

Izplatītākie naudas pelnīšanas veidi klaiņojošo bērnu vidū ir zagšana un ubagošana. Divi no zēniem pelna naudu arī sniedzot seksa pakalpojumus. Tikai viens zēns (vecākais no visiem aptaujātajiem bērniem) ir strādājis. Nopelnītā nauda bērnu vidū tiek tērēta dažādi – nereti saldumiem un “kompjūterspēlēm”. Paēst bērni iet pie paziņām vai uz tirgu, kur izlūdzoties gabalu desas un maizi. Raksturīgas sīkas zādzības – zaguši veikalā, vecākiem, paziņām, draugiem un mazdārziņos. Ubagošana tiek vērtēta kā viegls veids kā nopelnīt vismaz 2 latus dienā. Zēni, kas pelna ar seksuāliem pakalpojumiem, vērtē to kā visai pieņemamu pelnīšanas veidu: “Ja vien maksā, kāpēc nē?”.

Genādijs, 10 gadi. Ne zadzis, ne ubagojis nav. Naudu meklējot veikalos uz grīdas, esot atradis 2 latus.

Zagšana

Jānis, 13 gadi. Jautāts par zagšanu atbild: “Es vairs nē. Pat roku nelieku klāt. Tas nav mans, tad es neņemu”, bet agrāk ir zadzis veikalā, skolotājai, vecaimammai, māsām un citiem. Vēlāk intervijā stāsta arī par vienu gadījumu, kad piedalījies mašīnas zagšanā, un taisnojas, ka “es jau nelīdu iekšā mašīnā. Tā ir baigā starpība. Ja tu lien iekšā, tad tā jau ir zādzība, ja tu stāvi “šuhērā” – tad cita lieta”. Par šo gadījumu arī “sēdējis”.

Viktors, 12 gadi. Ir zadzis veikalos.

Mārtiņš, 13 gadi. Ir zadzis veikalā pārtiku.

Serjoža, 17 gadi. Esot zadzis, arī noķerts 15-16 gadu vecumā, sēdējis pusgadu. Cietumā apsargi esot ņirgājušies un piekāvuši, īpaši bieži piekauti mazgadīgie. Bijis arī tā, ka citi puikas seksuāli izmantoti no apsargu puses: “Piekāva, izvaroja 3-4 cilvēkus”. Tagad negribot zagt, labāk atrast kādu darbu. Esot zadzis arī no draugiem, kas piedzērušies (apavus, cigaretes). Dzīvokļus nav apzadzis, bet ir zadzis dārziņus. Nozagto uzreiz esot pārdevis.

Ubagošana

Serjoža, 17 gadi. “Kad gribas ēst, eju uz tirgu un palūdzu desu un maizi. Gadās, ka lūdzu naudu garāmgājējiem. Gadās, ka mani uzaicina mājās – paēst un pagulēt”. Iepriekšējā dienā Serjoža bija ēdis pie paziņas, kas strādā konditorejā. Ar minēto paziņu ir arī gulējis kopā (viņam ir 62 gadi). Ir gadījies strādāt tirgū, palīdzējis kioskā. Nopelnījis 5 latus dienā. Šobrīd arī piestrādā – palīdz nest somas ar viskiju.

Jānis, 13 gadi. Ubago tad, kad ir aizbēdzis no mājām, dienā nopelnot 2-3 latus, kurus iztērējot, nopērkot saldējumu un automātu spēlēs.

Ubagojot pie Interpegro, McDonalda, universālveikala “Centrs”.

Ubagojot konfektēm un kompjūterspēlēm, nevis lai paēstu.

Sekss par naudu

Serjoža, 17 gadi. Regulāri pelna naudu ar seksuāliem pakalpojumiem, šādi “pelnīt” sācis no 9 gadu vecuma, kad pirmo reizi piekritis uz kaut ko tādu: “Naudu gribi, tad ir jāstrādā”: “Pie stacijas uz ielas pienāca: “Gribi nopelnīt 10 latus? Palīdzēsi man gūt baudu?”. Otrajā reizē neesot samaksājis.

Agrāk šādi naudu pelnījis bieži, tagad – retāk. Aizvakar – pēdējā tāda reize: “Kāpēc lai es nenopelnītu? Es to izdarīju. 10 latus dabūju”. Klients neesot bijis pazīstams. Ar anālo seksu gan šādā veidā nodarbojies tikai vienreiz, esot bijis sāpīgi. Mēnesī šādu pakalpojumu veicot 3-4 reizes. Saņemot par to 3-10 latus, kā kuro reizi. Vienreiz mēģināts izvarot, bet esot aizbēdzis.

Atzīst, ka tas ir diezgan viegls veids, kā nopelnīt naudu, atzīst arī, ka viņam līdz šim šajā ziņā ir veicies: “Man tas ir bijis viegli”. Klientus meklējot gan pats (piezvanot un piedāvājot), gan arī tie nākot klāt. Ir pastāvīga klientūra: “Mani visu laiku meklē pazīstami cilvēki, kuriem ir nauda”.

Nopelna naudu arī par savešanu – sameklē paziņas, kas būtu ar mieru sniegt seksuālus pakalpojumus. Kopumā esot kādi 300 (?) jaunieši, kas pelnot šādi uz ielas. Galvenais iemesls: neesot vecāku, iespēja nopelnīt, ielu bērniem tipiska parādība. Klientus sastapt varot pie stacijas, pie cirka, Vecrīgā, pie Brīvības pieminekļa.

Skolas apmeklēšana

Trijiem no aptaujātajiem bērniem ir viņu vecumam neatbilstoši zema izglītība, un viņi skolu neapmeklē: Serjoža, kuram ir 17 gadi, ir beidzis 4 klases, Viktors (12 gadi) skolu neapmeklē jau divus gadus, Genādijs (10 gadi) ir pabeidzis tikai vienu klasi, rakstīt un lasīt – neprot.

Viktors, 12 gadi. Divus gadus jau neiet skolā, bet saka, ka skolā iet esot paticis.

Serjoža, 17 gadi. Pabeidzis ir 4 klases.

Genādijs, 10 gadi. Skolā pabeidzis tikai 1.klasi, esot labi mācījies, bet skolā nav paticis. Tagad māte vairs skolā nelaižot. Lasīt, rakstīt – neprot. Uz skolu iet negrib, bet nezina arī, ko grib darīt.

Aldis, 12 gadi. Skolu nekavējot.

Vija, 13 gadi. Skolu apmeklē, bet skolā daudzi klases biedri nenāk uz skolu, Vija nezina, ko viņi dara, kur paliek, bet skolotāji tur neko nevarot izdarīt.

II Informētība par STS, AIDS un HIV

Bērnu atbildes uz jautājumiem par seksuāli transmisīvajām slimībām, īpaši HIV/AIDS, liecina, ka viņi diezgan vāji orientējās šo slimību nosaukumos, ir dzirdējuši, bet nezina, kas tas ir. Visaugstāko izpratni un zināšanas parādīja tie bērni, kas bija visvecākie – Karīna (15 gadi) un Serjoža (17 gadi). Vienīgais, kas par šīm slimībām bija uzzinājis no mācību priekšmeta “Veselības mācība” skolā, bija Aldis (12 gadi).

Jānis, 13 gadi. Nezina, kas ir HIV, AIDS un citas STS, izņemot sifilisu, par kuru ir dzirdējis, bet neko precīzi nezina: “Var dabūt ”sifeli”, kad skraidī ārā, nemazgājies, guli visādos mēslus. Pēc tam izmetas pumpas”. Skolā priekšmetā “Veselības mācība” ir stāstīts par kašķi un sēnītēm.

Evita, 13 gadi. Ir dzirdējusi par tādām slimībām kā AIDS, sifiliss, bet neko sīkāk arī nezina, nezina, kas ir HIV: “Es esmu lasījusi, bet smadzenēs nekas neturas”. Par sifilisu zina, ka tad “cilvēkam viss ķermenis ar pumpiņām izsitoties”. Mācību priekšmets “Veselības mācība” nepatīk: “Labāk, ja vispār tāda priekšmeta nebūtu. Neinteresanti. Priekš kam mums tāda veselības mācība?”.

Vija, 13 gadi. Neko nezina un nav dzirdējusi par STS (domā, ka izvarošana ir seksuāli transmisīva slimība). Pēc tam, kad slimības tiek nosauktas, atpazīst tās. Domā, ka STS izplatās no narkotikām, ir dzirdējusi, ka no tām var izsargāties, lietojot prezervatīvu. Ir bijis priekšmets “Veselības mācība”, esot bijis “normāls”.

Viktors, 12 gadi. Neko nezina par STS.

Genādijs, 10 gadi. Neko nezina par STS.

Aldis, 12 gadi. Ir dzirdējis par AIDS un HIV, pēc priekšā teikšanas zina arī sifilisu, zina, ka, lai izsargātos, seksuālo attiecību laikā ir jālieto prezervatīvi. Dzirdējis par AIDS un HIV ir “Veselības mācības” stundās.

Karīna, 15 gadi. “AIDS, protams, ir drausmīgi. Bet vainīgi esam mēs paši. Priekš kam viņiem narkotikas ir vajadzīgas? Tas jau viss dēļ narkotikām. Tā sākas. Viens pārguļ ar vienu, otrs ar otru. Nu, ja esi inficējies, nu neskaries tām narkotikām klāt! Cik par to nav stāstīts pa televizoru, pa radio. Es uzskatu, ka tas ir šausmīgi, un vainīgi mēs esam paši. Ja mēs būtu uzmanīgāki, vairāk pievērstu uzmanību savai veselībai, visam, tas nebūtu aizgājis tā”.

Mārtiņš, 13 gadi. Ir dzirdējis par AIDS, HIV, citas slimības nezina, nevar arī īsti atšķirt, kas ir AIDS vai HIV, vai tās ir dažādas slimības .

Serjoža, 17 gadi. Zināja nosaukt vairākas STS – sifilisu, gonoreju, AIDS, HIV. Samērā labi informēts par šīm slimībām.

III Seksuālā pieredze

No visiem aptaujātajiem “normālas” seksuālās attiecības ir bijušas tikai vecākajam – Serjožam (17 gadi), kuram ir draudzene. Nevienam citam seksuālo attiecību ar pretējo dzimumu nav bijušas. Bet tas nenozīmē, ka viņiem nav pieredzes seksuālajā jomā. Divi no aptaujātajiem zēniem – viens vairākkārtīgi (Jānis, 13 gadi), otrs – regulāri (Serjoža, 17 gadi) sniedz seksuālus pakalpojumus par naudu pieaugušiem vīriešiem un ir vairākkārtīgi seksuāli izmantoti. Jānis ir arī filmējies un fotografējies kails. Viņam ir arī smagāka pieredze seksuālās izmantošanas ziņā, par kuru viņš izvairās stāstīt; ir cietis no vardarbības.

Seksuālā pieredze

Jānis, 13 gadi. Runā izvairīgi, saka, ka tas viņu vēl neinteresē un tādas lietas ar draugiem netiek apspriestas. “Ir vienreiz bijis ar meiteni no 8.klases tualetē.” Ar masturbāciju nenodarbojoties.

Evita, 13 gadi. Pašai nav bijušas seksuālās attiecības. Draugu kompānijā, viņasprāt, no zēniem pilnīgi visiem ir bijušas seksuālās attiecības, meiteņu vidū – nevienai. Uzskata, ka vēlāmais laiks, kad uzsākt seksuālas attiecības ir 16-17 gadi: “Man ir viena pazīstama meitene. Pārgulēja, tā un tā. Tagad staigā septītajā mēnesī un mamma dzen laukā no dzīvokļa. Lai iet un dara, ko grib”. Pati Evita zina, ka no nevēlamas grūtniecības var izvairīties, lietojot prezervatīvus un tabletes.

Vija, 13 gadi. Seksuālo attiecību nav bijis, par draugiem – nezina.

Aldis, 12 gadi. Seksuālo attiecību nav bijis; arī paziņu, draugu lokā nav: “Viņi saka, ka ir skūpstījušies, bet es tam neticu”. Par seksuālo izmantošanu dzirdējis no “Kriminalinform”.

Mārtiņš, 13 gadi. Seksuālo attiecību nav bijis.

Karīna, 15 gadi. “Es domāju, ka man tas ir par agru. Es nedomāju, ka ir labi, ka 12 gadus ieleks gultā un domā: “O, nu es varone esmu!””, bet pēc tam nožēlo. Priekš kam man to vajag. Es pacietīšos, es varu bez tā iztikt. Un kad būs laiks – tad arī viss būs”.

Serjoža, 17 gadi. Paralēli seksuālajām attiecībām par naudu Serjožam esot arī draudzene, kas esot viņam jau otrā draudzene. Pirmais seksuālais kontakts ar sievieti bijis 14 gadu vecumā. Attiecībās izmanto prezervatīvu. Ir arī regulāras attiecības ar vienu sava vecuma puisi. Regulāri ejot pats pārbaudīties, vai neesot STS, pie paziņas uz pilsētas slimnīcu bez maksas. Dzīvojis pie viena drauga vienu mēnesi. Kopā gājuši uz pirti, gulējuši. Serjožam tad bijuši 14 gadi, draugam – 26 gadi. Joprojām ar viņu satiekoties. Kopumā ir dzīvojis pie kādiem 10 cilvēkiem, ilgākais laiks esot bijis 11 mēneši.

Sekss ar vecākiem vīriešiem:

Jānis, 13 gadi. Ir paziņa, pie kā dzīvo, var palikt Rīgā. Pie viņa dzīvojot, guļ ar savu paziņu naktī vienā gultā kails. Sākumā izvairījās stāstīt, un teica, ka seksuālo attiecību neesot, tomēr vēlāk atzinās, ka katru nakti guļot viņam blakus kails.

“Es biju tajā dienā aizmucis no mājām un braukāju ar 11.tramvaju. Bija jau 12 naktī. Sēdēju visu laiku. Biju aizmidzis. Tad tramvajists teica man: “Tu tur aizmugurē, mazais, nāc uz priekšu”. Aizveda uz mājām. Es iegāju iekšā un man teica, lai jūtos, kā mājās. Paēdu, paspēlēju kompi un gāju gulēt. Un tā es sāku dzīvot pie viņa. Dzīvoju 3 nedēļas. Tad vienu dienu pie viņa “dadzīvojos”. Un viņi izsauca mentus. Uz mājām jābrauc. Ko es visu laiku dzīvošu pie viņa? Aizveda mani uz to pašu Alises ielu. Un man atbrauca pakal.”

Lūgts novērtēt, kā viņam patika pie šī paziņas, Jānis atzina, ka viņam pie “krustēva” patīk, jo visu ko pār un var brīvi uzvesties, vienīgi nepatīkot tas, kas notiek naktīs, bet to varot paciest, jo pār visu, ko viņš grib.

Sekss par naudu:

Jānis, 13 gadi: “Ubagojot teica: “Ejam pie manis”, tā un tā. Bet es nepiekritu. Vīrietis. Vecs. “Ja tev nav kur dzīvot, nāc pie manis”.”. Pirmajā intervijas dienā Jānis teica, ka nav gājis pie viņa, jo “mazums, kas var notikt. Ko tu zini. Var izvarot, vai ko.”. Otrajā intervijas reizē Jānis jau stāstīja, ka 11 gadu vecumā viņam un vēl vienam puikam, kas vēl mazāks bijis par Jāni, bijis sekojošs piedzīvojums: “Es sēdēju un ubagoju, un man pienāca vīrietis: “Es tev došu 6 latus”, lai es izgērbjos kails. Un vēl viens čoms arī to pašu, arī piekrita. Mēs aizbraucām ar trolejbusu, iegājām pie viņa iekšā. Uzcienāja ar kafiju, es aizgāju uz tualeti. Tikmēr viņš ar viņu, nezinu ko darīja, vai ko.” Tad Jānim esot likuši darīt minetu. Pēc tam Jānis esot juties slikti, bēdīgs, un nevienam to neesot stāstījis ne viņš, ne otrs puika. Kopumā mēģināja slēpt šo gadījumu, sākumā stāstīja, ka tikai otrajam puikam likuši kaut ko darīt. Tādi gadījumi esot bijuši vairākkārtīgi, arī ar fotografēšanos un filmēšanos.

“Es biju maziņš. Kādi 10-11 gadi. Mēs ar čomu gājām. Vecis pielien klāt. Dos mums 6 latus. Atnākat pie manis. Teica: noģērbies. Es noģērbos. Vecis noģērbās. Sāk mūs čamdīt, tā un tā. Apģērbāties un aizgājām.”.

Evita, 13 gadi. Nav tādas pieredzes. Tikai vienreiz bijis gadījums, kad kopā ar vienu meiteni braukušas ar stapiem pie vecāsmammās. “Teica: “Es tev labi samaksāšu”.

Karīna, 15 gadi. Par seksuālo izmantošanu: “Ir dzirdēts, bet ļoti maz. Bet es uzskatu, ka tas ir ļoti drausmīgi izmantot nevainīgus bērnus. Visu dzīvi viņam izbojāt! Es vienkārši nesaprotu tos cilvēkus, kā viņi var to izdarīt! Tas ir ļoti cietsirdīgi!”. Paziņu vidū tādu neviena nav, bet arī ja būtu, Karīna uzskata, ka viņš par to nerunātu, noklusētu.

Fotografēšanās un filmēšanās:

Jānis, 13 gadi. Ir fotografēties un filmēties kails. Intervijas sākumā izvairījās stāstīt, teica, ka nav piekritis šādam piedāvājumam: “Prasīja man, lai parāda, kur atrodas piemineklis, Brīvības ielas. Parādīju. Viņš teica: “Ienāc pie

mums". Es prasīju: "Priekš kam?" Viņš teica: "Mēs tev dosim 20 latus, lai es tevi varētu nofotografēt puskaulu". Es nepiekritu."

Intervijas beigās noskaidrojās, ka ir gan filmējies, gan fotografējies kails kopā ar vēl vienu puiku:

"Mēs sēdējām turpat pie centra. Pienāca čoms, prasīja kur atrodas Brīvības iela. Viņi mums iedeva 2 latus, lai mēs uznākot pie viņa augšā. [Piekrituši tam esot, jo gribējies ēst un domājuši, ka tie ir normāli cilvēki]. Mēs uzgājām augšā, arī uzciņāja mūs ar kafiju, visu ko. Es iegāju vannā, nomazgājos, iznācu ārā. Tur Edgars bija ar viņiem kopā. Tur bija 3 cilvēki. Anglieši. Iznācu ārā apģērbies. Eduards bija noģērbies un istabā ar kameru kāds viņu filmēja. Viņš bija kails, un tas anglietis viņam ņēma mutē. To visu nofilmēja. Es arī tur sēdēju. Tad atnāca tas čoms, kas piedāvāja 2 latus un viņš man pateica: "Noģērbies". Man ņēma mutē, un viss. [Intervijā "un viss" tiek pateikts tik steidzīgi un izvairīgi, ka liek domāt, ka bija arī vēl kaut kas, ko pavisam negrib stāstīt]. [Likuši abiem zēniem vienam ar otru "spēlēties"]. Apģērbāmies. Viņi to visu nofilmēja un aizgāja gulēt. Es paskatījos filmas un gāju gulēt. Iedeva mums 10 latus [par abiem]. Mēs aizgājām uz kompjūteriem un notērējām. Otrā dienā neko nedarīja, paēda brokastis un iedeva vēl 5 latus. Izgājām ārā un notērējām visu". Otrā dienā puikas, draudot ar policiju, esot pieprasījuši un dabūjuši vēl 10 latus.

Šādi piedāvājumi esot bijuši vairākas reizes, vienmēr no vieniem un tiem pašiem vīriešiem.

Attieksme pret šādu naudas pelnīšanu Jānim nebūt nav noraidoša, to varot darīt, ja vien pietiekoši labi maksā: "Skatoties, cik maksā. Es parakstos uz 30 latiem [filmēties un fotografēties; uz ko vairāk būtu ar mieru par 40 latiem]."

Izvarošana

Jānis, 13 gadi. Intervijas pirmajā daļā teica, ka nezinot, kas ir izvarošana, tad atzina, ka ir stāstījis: "Mamma stāstīja, kas var notikt. Viņai darbā tas pats ir bijis. Tāds kā es, tikai drusku mazāks. Viņu izvaroja. Uz slimnīcu aizveda. Vsjō. Neatkačāja viņu vairs".

"Apracis esmu to visu, ko esmu piedzīvojis."; "Es negribu to atcerēties", "Kāds labums, ka es to izstāstīšu? Tas ir sūds pēdējais, ko es izstāstīšu. Es negribu to darīt, priekš kam tas vajadzīgs?".

Esot bijis tāds gadījums, kad solīti 50 latus, pabarots, aizvests uz mežu, un nekas nav samaksāts.

Vardarbība pret bērniem

Jānis, 13 gadi. "Tad man bija deviņi ar pus gadi. Biju aizgājis no mājām. Mani aizveda uz Tīraini. Un riktīgi atštaukāja. Es biju parādā naudu un līmi (2 ķubikus). Mani kādas 50 minūtes štaukāja ar kulakiem un pa vēderu. Bija trauma galvā, roka laužta, ribas laužtas. Tas man atmiņā paliks uz visu mūžu". Par šo pāridarījumu Jānis vēlētos atriebties.

IV Atkarības vielu lietošana

Cigaretes

Aptaujāto 9 bērnu vidū divi zēni (10 un 12 gadus veci) un viena meitene (15 gadi) nesmēķē. Pārējie 6 bērni smēķē. Sākuši smēķēt bērni ir no 8-10 gadu vecuma. Smēķēšanas daudzums variē no 3-4 cigaretēm dienā līdz pat 3 cigarešu paciņām dienā. Raksturīgs tas, ka intervijas laikā bērni necentās slēpt to, ka viņi smēķē, līdz ar to jāsecina, ka smēķēšana viņu acīs ir ļoti normāla un pieņemama parādība. Bērnu vidū bieži sastopama ir arī parādība, prasīt cigaretes svešiem garām gājējiem (“streļīt cigaretes”).

Jānis, 13 gadi. Smēķē, sākot no 8 gadiem. “Agrāk es dienā izpīpēju paciņu, tagad – cik gribās. Ar vienu cigareti pietiek 2-3 stundām”. Cigaretes nopērk veikalā, kioskā, iedod arī uz ielas. Jautāts par smēķēšanas kaitīgumu atbild: “Es izlasīju avīzē, ka ātrāk novecosi. Slikti ir plaušām un var rasties vēzis”. Mamma zina, ka dēls pīpē, bet pati - nepīpējot. Sācis pīpēt, tāpēc, ka māsa pīpējusi: “Māsa pīpēja, es arī sāku. Noskatījos un viss”. Sācis pīpēt ar “mentolenēm”, pīpējis Elitu, Bond, Marlboro, Monte Carlo.

Evita, 13 gadi. Smēķē no 10 gadu vecuma. Dienā izsmēķējot 3-4 cigarettes. Smēķējot LM, Quattro. Mamma to zinot un dodot naudu. Jautāta par ietekmi uz veselību, Evita atzīst, ka izjūt smēķēšanas ietekmi sporta nodarbībās: “Es jau jūtu, ka nav vairs tā spēka iekšā”.

Vija, 13 gadi. Smēķē no 11-12 gadu vecuma. Sākusi smēķēt, jo gribējies pašai pamēģināt, tagad esot grūti atmest.

Viktors, 12 gadi. Smēķē no 9 gadu vecuma. Smēķēt patīk, intervijas dienā bija izsmēķējis 2 cigarettes, vidēji pīpējot 6 cigarettes dienā.

Genādijs, 10 gadi. Nesmēķējot.

Aldis, 12 gadi. 10 gadu vecumā esot smēķējis kādas divas nedēļas, tad “uzķēra un viss – man pietiek. Nopēra un sods bija. Mēnesi neredzēju ne televizoru, ne saldumus. Naudu arī nē”. Par citiem draugiem saka, ka smēķējot “tādi paslikti draugi”.

Karīna, 15 gadi. Pati nesmēķējot, bet apkārt vairākums jauniešu smēķējot: “Es zinu klasi, kur gandrīz visi pīpē. Labi, ja trīs nepīpē. Tas jau no mazākajām klasītēm. No ceturtās klases”.

Mārtiņš, 13 gadi. Smēķē kopš 9 gadu vecuma, dienā izsmēķējot vidēji 1.5 paciņu.

Serjoža (17 gadi). Smēķē no 14 gadu vecuma. Dienā izsmēķējot 3-4 paciņas cigarešu. Pērkot cigaretes "Holivuda", "Monte Carlo", par 28-30 santīmiem, mēdz arī prasīt cigaretes citiem.

Alkohols

Visi aptaujātie bērni ir pamēģinājuši kādu alkoholisko dzērienu, nopietnāku alkohola daudzumu lieto Serjoža (17 gadi), kuram mēdz būt dzeršanas uz vairākām dienām, un iespējams arī Jānis (13 gadi), kurš stāstīja par iedzeršanām kopā ar mamma brālēnu.

Jānis, 13 gadi. Pirmajā intervijas dienā Jānis stāsta, ka alkoholu pārāk bieži nelieto: "Ja mani kāds uzciēnā, tad tikai kādu glāzīti liķiera. Šņabi es pilnībā nedzeru. Man ir piedāvāts daudzas reizes, bet neesmu dzēris. Man bail, ka man neapstājas sirds no šņabja". Bet otrā intervijas dienā stāsta, ka esot dzēris šņabi pie paziņas, kuram 15 gadi. Pirmo reizi piedzēries esot 8-10 gadu vecumā: "Man mamma brālēns. Viņš nopirka liķieri. Tādu zemeņu – foršu. Nebija stiprs. Un sākām dzert. Es nemaz nemanīju: dzērām par mammu, par tēti, par vecmammu. Izzērām 3 liķierīšus. Nu nekas. Kramā bijām. No rīta nopirkām 2 aliņus – vienu brālēnam un vienu man".

Evita, 13 gadi. Alkoholu lietojot ļoti reti, visbiežāk – alu: "Kompānijā uz četriem vienu alus pudeli. Mēs labāk nopirksim veikalā katrs pa saldējumam." Pamēģinājusi esot visus alkoholiskos dzērienus: "Alus kā alus. Šņabis kā šņabis".

Viktors, 12 gadi. Šņabi nav dzēris, bet ir dzēris alu.

Genādijs, 10 gadi. Šņabi nav dzēris, bet ir dzēris alu.

Aldis, 12 gadi. Jautāts par alkoholu, saka, ka alkohols nepatīkot, tikai vienreiz Ziemassvētkos mamma esot iedevusi pamēģināt šampanieti.

Karīna, 15 gadi. Visvairāk viņas skolas biedri (tika pieminēta 6.klase) dzerot alu, ko nopērkot veikalā, stāstot pārdevējai, ka alus ir pārtikas produkts. "Nu, viņi saskatās, kā lielie. Un tad viņiem arī gribās".

Mārtiņš, 13 gadi. Šņabi nedzerot, alu dzerot no 12 gadu vecuma. Sācis dzert pagājušā gada augustā, kad mamma un tētis bijuši piedzērušies.

Serjoža, 17 gadi. Alkoholu sācis lietot 11 gados. Pēdējā mēneša laikā esot izdzēris divas pudeles degvīna. Ja ir nauda, alkoholu pērkot veikalā – liķieri, vodku, ja naudas neesot – pērkot "točkā" – "krutku" vai šķaidītu spirtu, kas maksājot 50 santīmus litrā. Dzerot vairākas dienas pēc kārtas.

Narkotikas

Aptaujāto bērnu vidū līmi ostīt pamēģinājuši ir 4 zēni no 6, no tiem trīs zēni līmi ostījuši samērā ilgstoši un sistemātiski. Līmi ostīt pamēģinājuši nav divi jaunākie no visiem bērniem – Genādijs (12 gadi) un Aldis (10 gadi), kā arī ne viena no meitenēm neatzīstas, ka būtu ostījusi līmi. Divi no puikām ir arī lietojuši, tā saucamās, “fofona” tabletes, kuras maksājot viena tablete – 30 santīmi. Vecākais no respondentiem šīs tabletes lietojis vairākus gadus. Trīs zēniem ir arī zālītes smēķēšanas pieredze. Intravenozās narkotikas no aptaujātajiem bērniem neviens nav lietojis. Visi bērni stāsta par narkotiku lietošanu izvairīgi, apzinoties, ka tas ir kaut kas nevēlams. Raksturīgs, ka stāsta par savu draugu slikto pieredzi, un visiem ir bail lietot intravenozās narkotikas, bail kļūt atkarīgiem no narkotikām, īpaši meitenēm. Vairāki piemin, ka ir skatījušies sižetus par narkotikām “Kriminalinform”.

Jānis, 13 gadi.

Par narkotiku lietošanu runā izvairīgi, pirmais, ko saka, attiecas uz narkotiku kaitīgumu: “Pašam būs sliktāk. Paliks slikti ar prātu. Neatcerēsies vairs.” Redzams, ka bail no narkotikām: “Ko tu zini, uzvilksi un vairs neattiesi vaļā”, “Cilvēks pats savu veselību bojā. Es netaisos savu veselību bojāt”. Tomēr atzīst, ka ir ostījis līmi (sākumā saka, ka nav, pēc tam stāsta, ka ir - esot slēpis, jo kautrējies un bijis grūti atzīt) un lietojis tabletes, ko sauc par “fofonu”. Minētās tabletes pamēģinājis 11 gadu vecumā: “Man vienreiz iedeva 2 tabletītes. Es noriju. Nekas man tāds nopietns nebija”, bet izjūtas pēc “fofona” tabletēm komentē sekojoši: “Tu staigā. Tev viss rēgojas. Tu par visu smeļies. Tu ieraugi koku, domā, ka tā ir mašīna, un smeļies par visu”.

Līmes ostīšanu raksturo sekojoši: “Kad osta līmi, tad pēkšņi var dzirdēt ausīs tādu rukoņu, tad sāk galva apreibt, tu nezini, kur atrodiēs”; “Nopērc līmi, dabū maisiņu, sasien maisiņiem abus divus galus, ielej līmi, ņem rokā un osti. Kādu stundu, pusotru. Tad sāk rēgoties, galva reibst, tā it kā piedzēries. Slikta dūša nav”. Ostot “Momentu”. Pērkot kioskā, tirgū. Maksājot 60-80 santīmi. Ar vienu lielo tūbiņu, “ja viens “čufanī”, pietiek pusdienai”.

Ostot tikai kompānijas pēc, viens pats neostot: “Ar draugiem sēžu. Viņi osta. Ko es viens pats skatīšos kā tāds baltais balodītis?”.

Šobrīd nezina, kur var nopirkt narkotikas, kādreiz esot zinājis, kur var nopirkt “fofonu”.

Evita, 13 gadi. *Neatzīstas, ka būtu lietojis jebkādas narkotikas, bet stāsta par saviem, draugiem, paziņām – viņu narkotiku lietošanas pieredzi: “Man ir pazīstami tādi, kas ne tikai līmi osta. Pērk aptiekās visādus dimidrolus (lietojot vienai reizei 2-3 tabletes). Visādus hašišus smēķē. Es neesmu mēģinājusi un es domāju, ka es arī negribu. Mēs vienreiz bijām uz diskotēku. Viens zēns tur bija pārsmēķējies, vai kas. Nokrita. Smējās, smējās un noģība. Ātros izsauca. Visus pārbaudīja par narkotikām. Nē, es nekad nelietošu. Jo ir bijis gadījums, kad man acu priekšā viens cilvēks nomira. Agri no rīta pēc diskotēkas nāca mums pretī 3 čaļi. Un vienkārši mums acu priekšā nokrita un pusstundu bija bezsamaņā. Laikam no heroīna”.*

Jautāta, vai draugi lieto narkotikas, Evita atbildēja, ka “dažkārt un tikai meitenes, zēni – nē”. Pašai Evitai esot piedāvāts hašišs, bet viņa atsakoties no tā: “Es labāk necentīšos un neņemšu. Nekā mocīšos. Mēģināšu atmest, un tādā garā. Un man būs vēl vairāk problēmu. Priekš kam man to visu vajag? Es zinu, ka pēc vienas noprovēšanas aizies viss tālāk. Narkotikas, vardarbība pēc tam. Pašnāvība. Cilvēki neapjēdz, ko dara. Tad, kad viņš to ir apjēdzis, tad viņš labāk grib nomirt nekā dzīvot tālāk. Tā man draudzene viena. Savu mazo brālīti viņa sadūra pēc tam, kad bija heroīnu lietojusi.”

Ja vajadzētu narkotikas, viņa varētu tās dabūt no pazīstamiem zēniem, zināja arī stāstīt, ka pirmajā reizē heroīna deva maksājot 5 latus, bet, sākot ar otro reizi, cena aizvien kāpjot: “Man viena meitene pazīstama izstiepa no mājas visu, ko vien varēja. – video magnetafonu, visādu zeltu, visu, kas bija [lai varētu dabūt narkotikas]”.

Vija, 13 gadi. Nav bijusi saskare ar narkotikām, arī draugi nav lietojuši, bet dažas narkotiskās vielas zina (esot dzirdējusi TV no “Kriminalinform”), piemēram, zāli, heroīnu, kokaīnu. Negrib mēģināt lietot narkotikas, jo bail, ka var pierast.

Viktors, 12 gadi. Ir līmes ostīšanas pieredze. Draugi lietojot zālīti, pats arī to ir pamēģinājis, saka, ka no zālītes piemetoties klepus, bet “galva nesāp tā kā pēc heroīna, kokaīna”.

Genādijs, 10 gadi. Pats nav ostījis līmi un saka, ka “nekad nemēģinās”, bet zina, ka citi osta līmi.

Aldis, 12 gadi. “Narkotikas es netaisos lietot”. No “Kriminalinform” esot dzirdējis tādas narkotikas kā “heroīns, nikotīns”. Kad saka priekšā, ir dzirdējis par tādām narkotiskajām vielām kā marihuāna, zālīte (kas ir hašišs – nezina), heroīns, kokaīns, līme. Zina, ka narkotikas var iegādāties uz ielas, bet nepazīst nevienu, kas liētu narkotikas.

Karīna, 15 gadi. “Es nesaprotu tos cilvēkus, kas var pārdot narkotikas! Viņš zina, ka viņš ar to slimību var saslimt. Ka viņam vajadzēs vēl un vēl. Pats sev kapu rok. Gaidi tik savu nāves dienu!”. Klasē neesot tādu, kas liētu narkotikas, skolā – esot (no 10-tajām klasēm): “Ir pat bijuši gadījumi, kad ar ātro palīdzību no skolas aizved. Mums taču tepat blakus ir Narkoloģijas centrs.”.

Pati Karīna narkotikas nav mēģinājusi: “Man saka – “O, kā tu neesi pamēģinājusi”, un brīnās”. - “Es tikai saku: “Mani tas neinteresē un liekat mani mierā”. Bet viņi to dara. Paskats kā miroņiem. Kā piecēlies mironis. Atnāk uz skolu un stundā smejas”.

Skolā pārsvarā tiek lietota zālīte, arī tabletes ar rūķīšiem, saulītēm, līme. Ir dzirdējusi, ka pirmās četras reizes narkotikas (neminēja, kādas) piedāvājot par brīvu, jāmaksā esot pēc ceturtās reizes: “Bet kad pierod, tad – draudziņ, maksā. Tā ir. Viņi tā viņus pieradina”. Tipiski esot, ka skolnieki paši lieto un mēģina pierunāt arī lietot narkotikas citus. “Cits saka: vienreiz pamēģināšu, izjutīšu, kā tas ir. Pēc tam – “izjutu”. Ej un ārstējies pēc tam”.

Karīna saka, ka nezina, kur var iegādāties narkotikas: “Man, paldies Dievam, nav neviens piedāvājis un netaisos arī mēģināt”.

Mārtiņš, 13 gadi. No narkotikām zina zālīti, ir vairākas reizes smēķējis, bet problēma ir nauda – ja būtu nauda, tad to darītu biežāk. Ir ostījis līmi, labi stāsta, kā tas jādara un kādas ir izjūtas. Līmi kopā ar draugiem periodiski osta vēl tagad.

Serjoža, 17 gadi. Ostīt līmi ir sācis 10 gadu vecumā un darījis to 3-4 gadus praktiski katru dienu: “Gribēju pamēģināt. Skatījos, kā viens, kā otrs osta. Pamēģināju vienreiz, tad arī otreiz gribējās. Ostīju, kamēr man pateica, ka smadzenes sabojāsies un vispār neko nesapratīsi.” Atceras, ka līmes ostīšana stipri esot sūtusi pa galvu, esot bijis arī jāsāk zagt nauda, lai varētu nopirkt līmi, policija esot ķērusi. Ir bijis tā, ka policija savākusi līmes ostīšanas laikā. Sākumā, kad mēģinājis atnest līmes ostīšanu, bijis grūti, esot gribējis, bet tagad vairs negribās: “Man viens pazīstams mazs puisītis osta, es ar viņu staigāju un man pat pretīgi palika, es vairs nevaru izturēt”.

Ir smēķējis arī zālīti, divus gadus vienu kāsi nedēļā, bet vairs nepīpējot, esot apnicis to darīt, atmetis: “Apnika tērēt naudu”.

Vēl ir mēģinājis tabletes “fofolu”. Vienam draugam bijis vesels maisiņš. Iedzēris četras tabletes, neko vairs nav atcerējies, ko darījis, bijis pēc tam ļoti slikti. Lietojis šīs tabletes gadu vai divus, līdz apnicis un arī naudas grūtību dēļ atmetis. Trīs tabletes esot maksājušas 1.50 latus. Zinātu, kur tādas nopirkt, “točku ir daudz”, bet neesot naudas.

Citas tabletes arī ir pircis: “extasy”. Mēģinājis vairākas reizes. Juties kā mēnessērdzīgs. Intravenozās narkotikas neesot lietojis, vienreiz tikai skatījies, kā citi to dara, nelieto, jo varot sākties “lomkas”, vajagot daudz naudas un viņš arī nezinot, kā to darīt, kā špicēt, kā vārīt, nezina, kad gatavs. Nelieto arī tāpēc, ka “var nomirt. Esmu redzējis kā nomirst cilvēks. Izdarīja pašnāvību”.

V Pašnāvības mēģinājumi

Diviem no aptaujātajiem zēniem uz ielas, kuriem arī ir visilgstošākā klaiņošanas pieredze, bijuši vairākkārtēji pašnāvības mēģinājumi, par kuriem viņi ne pārāk labprāt stāsta un nepaskaidro pašnāvību mēģinājumu motīvus.

Jānis, 13 gadi. Esot mēģinājis izdarīt pašnāvību 4 reizes (lecis no 4. stāva, griezis vēnas un rijis tabletes). To paskaidro ar frāzi: “Dzīvot apnicis bija”. Citus iemeslus sakās, ka neatceras.

Serjoža, 17 gadi. Kad bijis mazāks, ir bijuši vairāki pašnāvības gadījumi, griezis vēnas.

VI Ko gribētu savā dzīvē mainīt?

Vēlme, kas izskan no bērnu puses visbiežāk, ir, lai vecāki nedzertu un būtu normālas attiecības ģimenē. Vienam bērnam ir vēlme atiebties par to, ka viņam ir nodarīts pāri, savukārt, vecākais no zēniem (Serjoža, 17 gadi) vēlētos izveidot māju mazgadīgajiem, lai viņiem būtu kur palikt un pavadīt savu brīvo laiku.

Jānis, 13 gadi. Gribētu atiebties vīrietim, kas viņam nodarījis pāri.

Evita, 13 gadi. Gribētu mainīt savu uzvedību, atmest pīpēšanu; gribētu, lai viņai būtu normāla ģimene: “Es gribētu dzīvot normālu dzīvi, savā ģimenē, nevis pa visādiem krīzes centriem. Bet es zinu, ka patēvs jau nekad nemainīsies. Pret mammu izturas kā pret kalponi, vienkārši pretīgi uz to skatīties. Ko viņš liek, to viņa dara. Viņa viņu ļoti mīl”.

Karīna, 15 gadi. “Būt visiem uzmanīgākiem un domāt, ko dara!”

Mārtiņš, 13 gadi. Gribētu, lai nebūtu tāds tētis (patēvs) un lai mammai būtu vairāk naudas.

Serjoža, 17 gadi. Gribētu, lai mamma nedzer: “Nesaprotu, kāpēc viņa dzer, ja zina, ka būs problēmas?”. Vēl gribētu izveidot mazgadīgajiem māju, kur dzīvot, spēlēt dažādas spēles. Gribētu arī, lai visiem būtu labs darbs.

Intervijas ar ielu bērniem: galvenie secinājumi

Pētījums parādīja, ka galvenais klaiņošanas iemesls ir attiecības ar vecākiem; tipiskākās problēmas, kas tiek minētas ir mātes dzeršana un tas, ka tēvs vai patēvs sit. Tikai jau pēc vairākkārtīgas atgriešanās uz ielas, kā motīvs klaiņošanai parādās arī protests pret ierobežojumiem un tieksme pēc “vieglas dzīves”. Vairākums aptaujāto bērnu nāk no nepilnām un problemātiskām ģimenēm, kur viens vai abi vecāki dzer.

Iespējamā iejaukšanās (ieteikumi):

Tā kā izšķirošais klaiņošanas iemesls ir attiecības ar vecākiem, iespējamā situācijas uzlabošana ir saistīta ar sociālo darbu vērstu tieši uz vecākiem – pārrunas ar vecākiem, palīdzība atrast darbu, pārtraukt dzert, galējā gadījumā – draudi. Kopumā tas jau ir viens no Rīgas domes Kurzemes priekšpilsētas sociālās palīdzības dienesta darbības virzieniem, kas turpmāk tikai būtu jāpastiprina.

Naktis bērni, kas ir aizgājuši no mājām, pavada gan stacijā, gan centrāltirgū, gan vilcienos, tramvajos, trolejbusos, gan pagrabos, gan vārtu rūmēs, gan bēniņos. Līdz ar to pētījums apgāž pieņēmumu, ka bērniem naktīs nav kur palikt uz ielas. Tomēr jāatzīmē, ka visas minētās vietas, kur bērni paliek, ir bīstamas bērniem, jo šeit ir lielāka iespēja satikt narkomānus un tos, kas seksuāli izmanto bērnus, tādēļ būtu nepieciešams vairāk izplatīt informāciju par patversmēm, kur gadījumā, ja ģimenē ir konflikts, bērni var palikt pa nakti. Novērtējot sev zināmās patversmes, bērni pozitīvi izteicās par patversmi, kas atrodas pie stacijas, piebilstot, ka kopumā bērniem pietrūkst vietu, kur palikt, pavadīt brīvo laiku.

Vairākiem no aptaujātajiem bērniem ir viņu vecumam nepietiekama izglītība, viens no bērniem neprot ne lasīt, ne rakstīt. Skolas neapmeklēšana visos gadījumos ir cieši saistīta ar vecāku vienaldzīgo attieksmi, kas norāda, ka arī šeit svarīgākais darbs ir tieši ar vecākiem – lai viņi parūpētos par to, ka bērni apmeklē skolu.

Iegūtā informācija parāda arī, ka klaiņojošo bērnu vidū informētības līmenis par seksuāli transmisīvajām slimībām, to skaitā, HIV un AIDS, ir ļoti zems un ir tieši saistīts ar aptaujāto bērnu vecumu: to vidū, kas ir vecāki, informētības līmenis ir augstāks. Vienlaicīgi tomēr pētījuma rezultāti norāda uz nepieciešamību veikt bērnu izglītošanu par šīm slimībām.

Pētījums parāda arī, ka ielu bērni salīdzinoši ir vairāk pakļauti dažādām bīstamām situācijām un negatīvām ietekmēm, tai skaitā,

- seksuālajai izmantošanai (divi no aptaujātajiem zēniem ir iesaistīti bērnu prostitūcijā, viens no viņiem regulāri sniedz seksuālus pakalpojumus un vervē arī citus šādam pasākumam; abiem zēniem ir bijušas situācijas, kad viņi ir mēģināti izvarot);
- vardarbība pret bērniem (bērni uz ielas biežāk tiek piekauti, kā arī cieš no savu vecāku, galvenokārt, tēvu vardarbības pret viņiem);
- agrīna smēķēšana (lielākā daļa aptaujāto bērnu, arī meitenes, smēķē. Smēķēt bērni ir sākuši 8-10 gadu vecumā);
- alkohola lietošana (divi no zēniem alkoholu ir lietojuši samērā lielos apjomos, alkoholu lietot bērni visbiežāk sāk savu radnieku klātbūtnē un ietekmē - tad, kad vecāki ir piedzērušies);
- narkotiku lietošana (vairākiem zēniem ir vairāku gadu līmes ostīšanas pieredze, kā arī dažādu tablešu un marihuānas smēķēšanas pieredze. Neviens no aptaujātajiem bērniem nav lietojis intravenozās narkotikas, bet vairāki no viņiem ir bijuši klāt situācijās, kad kāds cits ir tās lietojis, kas arī palielina iespējamību sākt viņiem lietot narkotikas intravenozi, jo narkotiku lietošanā ļoti būtiska ir vienaudžu ietekme);
- veselības traucējumi (vairākiem no bērniem ir arī psihiskas dabas traucējumi: vienam no zēniem, kas ir arī 2.grupas invalīds, ir psihiskas novirzes, kas izpaužas kā paaugstināta uzbudināmība un agresija pret citiem, viens no zēniem mācās skolā bērniem ar attīstības traucējumiem, un vēl viens zēns vairākkārtīgi ir bijis psihoneiroloģiskās slimnīcās par kaušanos un nemācīšanos);
- pašnāvību mēģinājumi (diviem no zēniem ir bijuši vairākkārtīgi pašnāvību mēģinājumi, par kuru iemesliem viņi izvairījās stāstīt);
- zagšana (vairums bērnu ir veikuši sīkas zādzības, par kurām daži no bērniem ir arī aizturēti);
- ubagošana (viens no tipiskākajiem un vieglākajiem naudas iegūšanas veidiem bērnu vidū ir ubagošana, bet tā ir bīstama bērniem no tā viedokļa, ka tieši situācijās, kad viņi ir ubagojuši, bērniem ir piedāvāts veikt dažādus seksuālus pakalpojumus).

Iespējamā iejaukšanās (ieteikumi):

Viens no galvenajiem ieteikumiem ir turpināt veidot un strādāt pie draudzīgu atbalsta, palīdzības punktu, dienas centru veidošanas bērniem, kur viņiem būtu iespēja paēst, pavadīt savu brīvo laiku, veikt kādu darbu. Papildus nosacījums šādu centru/ atbalsta punktu izveidei ir: tie nedrīkst būt represīva rakstura, jo tad šīs vietas netiktu apmeklētas. Šādu centru/ atbalsta punktu bērniem izveide paaugstinātu iespējas arī pieskatīt un kontrolēt bērnus, viņu fizisko un garīgo stāvokli.

Ieteikumi turpmāko pētījumu veikšanai:

Veiktais pētījums parādīja to, ka ielu bērnu vidū nav iespējams veikt kvantitatīvas aptaujas, bet ir jāizmanto kvalitatīvās socioloģijas pieeja: jāmēģina izprast bērnu, iegūstot viņa uzticību vairākās tikšanās reizēs. Pētījuma gaitā atklājās, ka bērni atkārtotā tikšanās reizē atklāj aizvien jaunus savas pieredzes aspektus, kas ir pretrunā ar iepriekš teikto, kad kaut kas tika mēģināts noslēpt. Tāpat pētījums parādīja, ka, lai veiktu iejaukšanos, visefektīvāk ir izstrādāt kompleksu pieeju, iepazīstot gan bērna ģimeni, gan sociālos darbiniekus, kas ir ar viņiem kontaktējušies, gan citus, kas ir iesaistīti konkrētās ģimenes problēmās, kopīgi meklējot risinājumus klaiņošanai.

PIELIKUMS: Intervijas plāns jeb vadlīnijas

Iepazīšanās. Sarunas uzsākšana. Respondenta atraisīšana.

Sveiki. Mani sauc Gita/Arturs. UNDP un UNICEF uzdevumā es veicu pētījumu par jauniešiem. Vai tu būtu ar mieru atbildēt uz dažiem jautājumiem? Tavas atbildes nevienam netiks izpaustas – ne vecākiem, ne skolā, nevienam. Tādēļ vari atbildēt uz jautājumiem droši, neuztraucoties, ka kāds par to uzzinās.

1. Kā tevi sauc (vārds)?
2. Cik tev ir gadi? Cik vecs tu esi?
3. Kā tev patīk pavadīt savu brīvo laiku? Ko tu dari, kad satiecies ar draugiem?
4. Vai tu apmeklēji skolu? Kurā klasē tu mācies? Vai tev skolā ir tāds priekšmets kā “Veselības mācība”? Ko tur māca?

Informētība par AIDS. Seksuālā pieredze

1. Vai tev ir draudzene/draugs?
2. Ko tu domā par seksuālajām attiecībām? Vai tev ir kāda pieredze?
3. Vai tu esi dzirdējis par HIV (cilvēka imūndeficīta vīrusu) vai AIDS?
4. Ko tu par to zini?
5. Vai tu domā, ka tas var skart arī tevi?
6. Kas tev par to ir stāstījis? Kur tu dzirdēji par šo slimību?
7. Kā tu domā, kā ir iespējams inficēties ar HIV, kas izraisa AIDS? Kā cilvēki saslimst ar HIV, kas izraisa AIDS? Kā tu domā, kam ir vislielākais risks inficēties ar HIV, kas izraisa AIDS?
8. Vai tu zini nosaukt kādu seksuāli transmisīvo slimību vai venērisko slimību? Vai tu esi dzirdējis par tādām slimībām kā sifiliss, gonoreja, ...? Ko tu zini par šīm slimībām?
9. Vai tev ir bijušas seksuālas attiecības/ sekss ar kādu?
10. Kā tu domā vai seksa laikā var inficēties un saslimt ar kādām slimībām?
11. Vai jūs esat domājuši par aizsarglīdzekļiem seksa laikā?
12. Kad pēdējo reizi tev bija seksuālas attiecības ar kādu?
13. Kādus aizsarglīdzekļus pret slimībām, ko iegūst seksa laikā tu pazīsti?
14. Vai tev ir bijusi seksuāla pieredze ar pieaugušu cilvēku?
15. Vai tevi ir aicinājuši pie sevis vecāki onkuļi vai tantes?
16. Ko viņi tev ir piedāvājuši?
17. Vai tu esi dzirdējis kaut ko par bērnu seksuālu izmantošanu? Ko tu par to domā?

Atkarības vielu lietošana

1. Vai tu smēķē? Cik cigaretes dienā tu parasti izsmēķē? Kāpēc tu smēķē? Cik sen jau tu smēķē?

2. Vai tu pēdējo nedēļu laikā esi dzēris alu, vīnu, šņabi vai kādu citu alkoholu? Ko tu dzēri? Ar ko kopā jūs iedzērāt? Kāpēc jūs dzērāt? Vai jūs kaut ko svinējāt? Kā tu parasti iegādājies cigaretes/ alkoholu? Kas tev to iedod? Vai tu pērc pats, vai tev nopērk citi?

3. Vai tu esi pamēģinājis kādas narkotikas vai toksiskās vielas? Kādas? Vai tu dod priekšroku kādām noteiktām narkotiskajām vielām? Kādām? Kāpēc tieši šīm? Cik gadu vecumā tu pamēģināji šīs narkotikas?

4. Kuras no šīm narkotikām tu esi pamēģinājis pats vai ir pamēģinājuši tavi draugi? Cik daudzi no taviem draugiem lieto šīs vielas:

- ***marihuāna, “zālīte”, hašišs;***
- ***heroīns;***
- ***magoņu salmiņu galviņu ekstrakts (hanka);***
- ***metadons;***
- ***morfīns (citi opiāti);***
- ***LSD (citi halucioģēni);***
- ***Ekstāze (ecstasy);***
- ***Citi amfetamīni;***
- ***Kokaīns;***
- ***Kreks (sintētiskais kokaīns);***
- ***Trankvilizatori vai citi nomierinoši līdzekļi;***
- ***morfīns (citi opiāti);***
- ***“pret radiācijas tabletes” (tarēns);***
- ***ciklodols;***
- ***līme, aerosols vai citi šķīdinātāji;***
- ***“burvju sēnes” – halucinogēnās sēnes;***
- ***citas vielas (kādas?)?***

5. Vai tu zinātu, kur nopirkt šīs narkotiskās vielas?

Sociāli-demogrāfiskie jautājumi

1. *Vai tu mēģini kaut kā pats nopelnīt naudu? Kā tu pelni/ sagādā sev naudu? Kam tu parasti tērē savu naudu?*
2. Vai tevi kādreiz ir kāds smagi piekāvis? Kas? Kādēļ?
3. Vai tu esi zadzis?
4. Vai tu esi dzirdējis kaut ko par tādiem centriem (patversmēm, ...*norādīt konkrētos centrus!*), kur mēģina palīdzēt bērniem/ jauniešiem?
5. Vai tev ir tēvs, māte, brāļi, māsas? Pastāsti par viņiem. Cik viņi ir veci, ko viņi dara? Ar ko vēl tu dzīvo kopā ģimenē?
6. Vai kāds no taviem brāļiem un māsām :
 - smēķē cigaretes;
 - dzer alkoholiskos dzērienus (alu, vīnu, degvīnu);
 - jebkad piedzeras;
 - smēķē marihuānu vai hašišu;
 - lieto trankvilizatorus vai sedatīvos līdzekļus;
 - lieto ekstāzi?
7. Vai tu parasti nakšņo mājās? Ja nē – kur tu paliec pa nakti?
8. Vai tu vienmēr jūties paēdis? Vai ir bijis tā, ka vairākas dienas pēc kārtas tu neko neesi ēdis?

Paldies, ka piekriti sarunai ar mani.